

КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У роботі проаналізована та узагальнена інформація щодо структурних компонентів професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури.

Ключові слова: вчитель, фізична культура, майстерність.

Постановка проблеми та її зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. У сучасному суспільстві існує попит на виховання творчої особистості, здатної мислити самостійно, генерувати оригінальні ідеї, приймати нестандартні рішення. Сучасна система вищої освіти в Україні ставить нові вимоги до професійної підготовки майбутніх педагогів.

Дослідження виконується згідно з напрямком держбюджетної теми Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка: "Методичні засади професійної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання до формування здорового способу життя сучасної молоді" (№ державної реєстрації 0110U000020 від 29 січня 2010 р.) та є складовою частиною комплексної теми відділу педагогіки і психології вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України "Психолого-педагогічне проектування особистісно зорієнтованих технологій навчання у вищих навчальних закладах" (державний реєстраційний номер №0103U000963).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування та удосконалення професійної майстерності широко досліджені в працях Р.С. Гуріна, Н.А. Зязюна, М.Б. Євтуха, Н.В. Кузьміної, В.А. Сластьоніна, А.І. Щербакова. Теоретичні аспекти формування професійної майстерності вчителів фізичного виховання досліджувалися українськими вченими Н.В. Козаковою, Л.І. Кацовой, М.В. Карченковою, російськими Т.О. Михайловою, О.М. Матвеевою, М.В. Широковою, білоруськими Є.П. Врублевським, О.А. Коптюгом, Л.В. Шукевичем, та іншими; шляхи удосконалення змісту і методики освіти та виховання майбутніх учителів, тренерів-викладачів та інших фахівців галузі фізичного виховання і спорту розкриті у роботах Е.С. Вільчовського, М.О. Носка, О.В. Тимошенка, Л.П. Сергієнка, А.В. Цюся; процес формування професійної майстерності вчителів фізичної культури Б. М. Шияна, В.Г. Папуши; методи контролю ефективності, процесу професійної підготовки вчителів фізичної культури Л.В. Волкова, Т.Ю. Круцевич, О.Д. Дубогай.

Мета роботи – узагальнення теоретичної інформації щодо формування професійної майстерності майбутніх фахівців фізичного виховання.

Результати дослідження. Сучасна система формування професійної майстерності майбутніх фахівців фізичної культури належить до рангу пріоритетних ідеалів і національних інтересів.

Педагогічна майстерність – динамічна система. Її компонентами визнаються гуманістична спрямованість, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка [3]. Ефективна творча діяльність учителя в умовах сучасного світу забезпечується розвитком комплексу його особистісних рис, які, у свою чергу, сприяють розвиткові учнів; гармонійне поєднання традиційних та інноваційних компонентів у структурі педагогічної майстерності як динамічної системи зумовлює її зорієнтованість на формування особистості вчителя; подальший розвиток вітчизняної концепції педагогічної майстерності – інтеграційно-значущого складника професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя – може уявлятися як симбіоз національних історичних витоків та інноваційних змін у європейському та світовому освітньому просторі. Таке поєднання, за умови ефективного і виваженого практичного втілення, допоможе гідно відповісти на виклик, кинутий справі підготовки майбутнього вчителя – зберегти ідентичність власної системи і забезпечити її осучаснення через сприйняття інноваційних змін [2].

Дослідження проведені Савченко В.А. свідчать про те, що тільки 10% з кожних 100 вчителів вважають, що були готові після закінчення ВНЗ на професійному рівні виконувати свої функціональні обов'язки за основними напрямками діяльності вчителя фізичної культури, 15% вчителів готові до проведення традиційного уроку, а 37% до аналізу уроку та його результатів. Кожен третій практично не готовий до проведення уроків за інтерактивними технологіями та не володіє методикою проведення таких уроків, 30% вчителів не займаються позаурочною діяльністю зі свого предмету [4].

Узагальнюючи результати досліджень Е.С. Вільчовського та Б.М. Шияна встановлено, що більша половина вчителів не володіє сучасною методикою вдосконалення рухових здібностей і не пов'язує їх розвиток із засвоєнням техніки фізичних вправ. Особливе занепокоєння викликає бідний арсенал форм і методів фізичного виховання, які культивуються в більшості шкіл, невміння вчителів застосовувати нові інноваційні технології в практичній діяльності.

На думку Л.П. Сергієнка, залишається багато прогалин у процесі підготовки фахівців із фізичної культури, як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Так, одним із малодосліджених напрямків професійної підготовки учителів фізичної культури є формування професійних знань, умінь і навичок у процесі викладання спортивно-педагогічних дисциплін [5].

У результаті аналізу науково-педагогічних джерел встановлено, що професійна майстерність майбутнього вчителя фізичної культури повинна базуватись на чотирьох компонентах: педагогічній спрямованості, знаннях, уміннях, професійно важливих якостях, а також на інтегральній характеристиці цих компонентів – авторитетові.

Спрямованість – це прагнення особистості до певного виду занять, яке базується на сильному та стійкому інтересі до нього. *Професійна спрямованість* – це складне, багатогранне утворення, яке є результатом формування системи ціннісних мотивів, які спонукають особистість до засвоєння нею професійних знань, умінь, навичок та способів їх творчого використання на практиці [6].

Професійна спрямованість складається з таких компетенцій: позитивне ставлення до професії; професійна придатність; професійна мотивація; професійні інтереси, цінності, відносини; психологічна готовність до професійної діяльності; професійна усталеність [1]. Формування професійної спрямованості відбувається в тісному взаємозв'язку з формуванням самої особистості, яке є безперервним, цілісним процесом розвитку і здійснюється в результаті її соціалізації, виховання і самовиховання. В результаті цього процесу відбувається не тільки професійне становлення особистості, а й її гармонійний розвиток, розширення світогляду, формування життєвих цінностей.

Педагогічна спрямованість учителя фізичної культури формується з двох основних мотивів – любові до дітей та інтересу до фізичної культури.

Концептуальна модель професійної підготовки спеціалістів з фізичної культури в системі вищої професійної освіти розглядається як цілеспрямований, організований педагогічний процес, що гармонійно поєднує отримання фундаментальних знань в галузі фізичної культури [5].

Знання є одним з факторів який визначає можливості вчителя в його педагогічній діяльності. Ерудиція вчителя фізичної культури складається із загальних знань (суспільні, а також із літератури, мистецтва, історії тощо), які характеризують світогляд та загальну культуру вчителя, а також спеціальних знань, які потрібні для здійснення фізкультурно-педагогічної діяльності. Вони поділяються на психолого-педагогічні, медико-біологічні та фізкультурні. Спеціальні знання поділяються на теоретичні, практичні та методичні [2].

Теоретичні знання стосуються історії фізичної культури, закономірностей роботи організму людини, біомеханічних, анатоμο-фізіологічних закономірностей рухових дій, принципів, форм і методів виховання та навчання тощо. Практичні знання майбутнього фахівця повинні стосуватися насамперед знань про техніку фізичної вправи, вплив її на організм дитини тощо. Методичні – це знання про засоби, форми та методи навчання і удосконалення рухових дій, форми організації учнів на заняттях, раціональне дозування навантаження тощо.

Уміння – це практичне володіння способами виконання окремих дій або діяльністю в цілому відповідно до правил та цілі діяльності. Уміння вчителя фізичної культури поділяються на конструктивні, організаторські, комунікативні (включають дидактичні та ораторські), гностичні (включають перцептивні), рухові (включають прикладні) [3].

Конструктивні уміння допомагають викладачу конструювати, планувати діяльність. До них належать: уміння відбирати та будувати композиційно навчальний матеріал (наприклад, скласти комплекс вправ для розвитку в учнів сили, спритності, координації); уміння здійснювати перспективне та поточне планування; уміння планувати придбання та ремонт спортивного інвентарю, приладів; уміння коректувати плани.

Організаторські уміння пов'язані з реалізацією вчителем намічених планів. Учитель повинен вміти організувати як свою діяльність, так і діяльність учнів: добре організувати свій робочий час, правильно обирати своє місцезнаходження під час уроку, вміло використовувати в якості помічників добре підготовлених учнів, організувати роботу спортивних секцій у школі, спортивні змагання і свята, естафети та рухливі ігри на уроці.

До комунікативних умінь також належать уміння вчителя спілкуватися з учнями, колегами по роботі, батьками, знаходити раціональні шляхи взаємодії з оточуючими. Такі уміння умовно поділяються на три групи: власне комунікативні, дидактичні та ораторські. Власне комунікативні виражаються в уміннях вступати в контакт з людьми, будувати з ними відносини. Дидактичні пов'язані з вміннями вчителя ясно і дохідливо доносити до свідомості учнів навчальний матеріал. До дидактичних належать уміння пробудити інтерес до занять фізичними вправами, передати свою захопленість учням, управляти увагою навчальної групи і прогнозувати наслідки своїх педагогічних впливів. Ораторські вміння забезпечує культура мовлення, до оволодіння якої повинен прагнути кожен педагог.

Гностичні уміння пов'язані з пізнанням учителем як окремих учнів, так і колективу класу в цілому, з аналізом педагогічних ситуацій та результатів своєї діяльності. Вони тісно пов'язані з процесами сприймання (перцепцією) і базуються на перцептивних уміннях, тобто на уміннях учителя спостерігати, помічати помилки при виконанні учнями вправ. Це також уміння користуватись навчально-методичною та науковою літературою, уміння проводити елементарні дослідження і аналізувати їх результати для корекції методики фізичного розвитку учнів.

Рухові уміння відображають насамперед техніку виконання вчителем фізичних вправ, а також навички страхування учнів під час виконання ними вправ та прикладні навички (ремонт спортивного та туристичного спорядження та інвентарю).

Професійно важливі якості поділяються на: моральні; комунікативні (включаючи педагогічний такт); вольові; інтелектуальні: включають перцептивні якості, мнемічні (якості пам'яті) та атенційні (якості уваги); психомоторні [2, 3].

Моральні якості проявляються в поведінці. Мораль – це форма суспільної свідомості, яка виконує функцію регулювання поведінки людини. Майбутній учитель фізичної культури повинен бути інтелігентним, ставити до себе високі вимоги, пам'ятаючи, що вчитель – це людина, яка є взірцем правильної поведінки. Учитель повинен володіти цілим комплексом моральних якостей: гуманізм, ввічливість, чесність, вимогливість, правдивість, справедливість, принциповість, самокритичність тощо.

Комунікативні якості (до них належать уміння спілкуватись, доброзичливість, ввічливість тощо) допоможуть майбутньому вчителю налагоджувати контакт із учнями під час спілкування і цим сприяють успіхові у виховній роботі вчителя. До цих якостей належить і педагогічний такт.

Велике значення для успішної діяльності вчителя фізичної культури мають вольові якості, до яких належать: цілеспрямованість, наполегливість, терплячість, вимогливість, рішучість, сміливість, самовладання.

Інтелектуальні якості підкріплюють дидактичні уміння вчителя, допомагають йому знаходити правильні рішення у виховній роботі, обумовлюють ефективність творчості вчителя, пошуку ним нових шляхів у вихованні та навчанні учнів. До цих якостей належать: ясність та логічність мислення, його критичність, увага, дотепність. Особливу роль у діяльності вчителя фізичної культури відіграє оперативність мислення, яка характеризує здатність учителя швидко знаходити оптимальні рішення педагогічних ситуацій.

Інтелектуальні якості базуються на перцептивних та атенційних здібностях, які характеризують властивості сприймання та уваги. І. М. Сеченов писав про реакцію раптового бачення, яка тісно пов'язана зі швидкістю та об'ємом сприймання та з властивостями уваги. Ця якість дозволяє вчителю фізичної культури швидко орієнтуватись у ситуаціях, які постійно змінюються. Тут важливу роль відіграє розподіл уваги. Вчитель одночасно повинен слідкувати за багатьма об'єктами та моментами в своїй діяльності. Він повинен слідкувати за змістом та формою викладу свого матеріалу, якістю вправ, які показує, та зрозумілістю пояснень, які він дає, своєю позою, мімікою, рухами і одночасно постійно спостерігати за усім класом.

Часто, щоб не переривати хід показу, пояснення, виконання вправи, вчитель повинен перенести свій вплив на учня (наприклад, він може зробити зауваження порушникові дисципліни після закінчення показу вправи вказати на допущені учнями помилки). Це вимагає доброї короткотривалої пам'яті, щоб не забути, що він повинен сказати тому чи іншому учневі, коли закінчиться виконання вправи чи фрагменту уроку. Тобто це пов'язано з мнемічними якостями – швидкістю та міцністю запам'ятовування.

Психомоторні якості найбільш важливі для вчителя фізичної культури. Багато вправ, які потрібно показувати учням, вимагають високого рівня розвитку сили, гнучкості, швидкості. З віком фізичні здібності мають тенденцію до регресу, тому постійним піклуванням учителя є підтримання їх на необхідному рівні, що пов'язано з дотриманням рухового режиму, режиму харчування, із дотриманням засад здорового способу життя. Психомоторні якості тісно пов'язані з швидкістю бачення, ступенем концентрації уваги при реагуванні на об'єкти або сигнали тощо. Тому поділ професійно важливих якостей на групи відносно умовний. Є багато переходів одних якостей в інші, їх поєднання, взаємозумовленість.

Висновки. Майбутній учитель фізичного виховання повинен бути не просто фахівцем високого рівня, спеціалістом своєї справи, а й відповідати наступним вимогам: формувати компетенції, необхідні для продовження освіти в відповідній сфері майбутньої професійної діяльності; дотримуватися варіативності змісту освіти, вміти проектувати індивідуальні освітні траєкторії тих, яких навчає; володіти здатністю і готовністю вводити в освітній процес інтерактивні, діяльнісні компоненти та здоров'язбережувальні технології.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні компонентів професійної готовності студентів факультетів фізичного виховання.

Використані джерела

1. Іванченко Є. А. Дослідження щодо виявлення професійної спрямованості студентів та результати її формування в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів / Є. А. Іванченко // Наука і освіта. – Одеса, 2009. – № 10. – С. 123 – 129.
2. Король Л. Педагогічна майстерність вчителя: традиції та інновації / Л. Король // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – №4. – С. 56-65.
3. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, А. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос та ін. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
4. Савченко В. А. Формування професійної майстерності вчителів фізичної культури в системі післядипломної педагогічної освіти / В. А. Савченко. Режим доступу: [http://adm.dp.gov.ua/OBLADM/Obldp.nsf/\(docweb\)/BE56A06C6DF95D72C22579970046D23E?OpenDocument](http://adm.dp.gov.ua/OBLADM/Obldp.nsf/(docweb)/BE56A06C6DF95D72C22579970046D23E?OpenDocument)
5. Сергієнко Л. П. Інноваційний зміст системи підготовки спеціалістів фізичного виховання і спорту / Л. П. Сергієнко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2003. – №3-4. – С. 23-32.
6. Шевченко Л.М. Професійна спрямованість: методологічний аспект / Л. М. Шевченко // Науковий Вісник. – К., 2005. – Вип. 88. – С. 204 – 215.

Garkusha S.

COMPONENTS OF PROFESSIONAL SKILL OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION

This article provides information about the components of professional skills of teachers of physical culture.

Key words: teacher, physical education and skill.

Стаття надійшла до редакції 20.04.13

